

Kirke og Skole

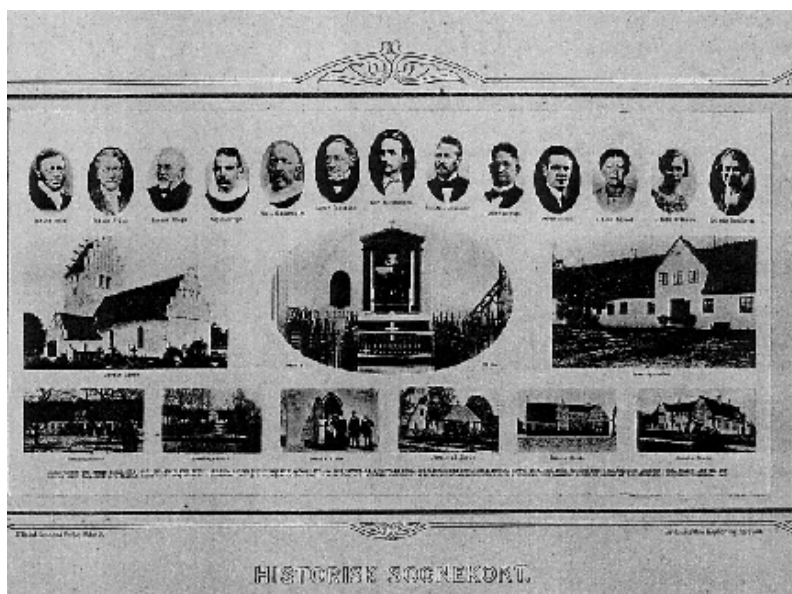
Siden 1800

af Bent Hartvig Petersen

Sammenkædningen af kirke og skole i overskriften er ikke tilfældigt valgt. Denne artikel vil skildre en periode i vore 5 landsbyers liv, hvor disse to begreber var forbundne kar og hvor de personer, der repræsenterede dem stod for noget væsentligt i landsbyens liv. Op mod midten af 1900-tallet bliver disse personers rolle mindre og andre folk kommer op på siden af dem, hvis de engagerer og markerer sig. Dette sker samtidig med at de snævre landsbyforhold brydes ned og verden udenfor bliver en del af beboernes hverdag.

Denne artikel vil derfor primært beskæftige sig med perioden 1800-1950 og vil kun summarisk føre beretningen op til vor egen tid.

Det vil sprænge rammerne for denne artikel at give en systematisk beskrivelse af alle personer, bygninger, begivenheder, sognerådsbeslutninger, nye love og andre forhold vedr. kirke og skole i alle 5 landsbyer. Her skal derfor med lidt spredte træk gøres et forsøg på at give et indtryk af udviklingen i perioden med nogle eksempler på bemærkelsesværdige forhold og personer, der har sat sig spor i sognenes liv i perioden.

At kirke og skole var samhørende begreber langt ind i 1900-tallet vises her i de såkaldte "sognekort" som så sent som i 1920-erne prydede væggen i mange hjem.

Her ser vi et eksempel på **Jersie sogn** fra 1928, hvor billeder af præster ansat siden 1852 (Holm), lærere ansat siden 1838 (Cappelen) og forskolelærere ansat siden 1916 er vist sammen med billeder af præstegården, kirkens indre og ydre udseende samt skolebygningerne i flere udbygningssatudier. Et billede af præsten og hans familie samt graveren mangler ikke.

Der har været fremstillet tilsvarende "sognekort" for de øvrige sogne i Solrød kommune.

Kirkens og præstens historiske rolle

Omkring år 1800 havde kirken ligget i landbyen i mange århundreder og præsten havde boet i landsbyen - eller i den anden by i pastoratet - siden reformationen, og præsten var qua sine embedsforpligtelser og som sjælesørger ikke til at komme uden om. Typisk var han den eneste med en akademisk uddannelse i landsbyen og var udstyret med en myndighed over folk, som i sig selv gjorde ham til en, man måtte respektere og se op til.

Han var udvalgt til embedet af den herregård som ejede kirken, d.v.s. som indtil 1849 havde kaldsretten til både kirke og skole. At sognebørnene skulle have indflydelse på valget af sjælesørger, skulle først komme hundrede år senere, hvor menighedsrådene fik *medindflydelse* på valget af præster. Indtil 1816 hørte udgjorde **Jersie** og **Solrød** sogne eet pastorat, medens **Havdrup** og **Kr. Skensved** udgjorde et andet pastorat. Præsterne boede i henholdsvis Jersie og Havdrup. **Karlstrup** sogn var anneksogn til Karlslunde, hvor præsten boede.

Gammel Køgegård ejede af kirken i Karlstrup, medens Vallø var ejer af kirkerne i de øvrige 4 landsbyer.

Som den eneste lærde mand i sognet fik præsten pålagt mange opgaver af de højere myndigheder:

- han skulle føre kirkebøgerne og registrere alle fødsler, konfirmationer, vielser og dødsfald i sognet
- han skulle føre tiendeprotokoller og forloverprotokoller, dvs. sikre det juridiske grundlag for troløvelser
- han skulle stå for folketællinger og føre tilgangs- og afgangslister for folk der flyttede ud og ind i sognet
- han blev pålagt formandsskabet i fattigkommissionen fra 1802 og senere fra 1842 blev han født medlem af sogneforstanderskabet
- han blev pålagt formandsskabet i skolekommissionen, blev ansvarlig for skolen og skulle føre tilsyn med at læreren fik tilegnet eleverne de nødvendige kundskaber.

Kirken skulle også passes og alle opgaver i forbindelse med kirkelivet skulle forestås. Men han måtte leve med, at de siddende biskopper og provster førte tilsyn med ham og med skolen.

Præsten var lønnet af indtægterne fra præstegårdsjorden, som svarede til en almindelig gård i størrelse og af visse tiendeindtægter, som også skulle betale kirkenes drift.

Jerseie præstegård brændte i 1750 og flammerne fortærede til senere slægtsforskeres græmmelse også kirkebøgerne for både Jerseie og Solrød sogne.

Her et billede af den præstegård der blev opført efter branden, og som den så ud endnu i 1920-erne.

Her boede blandt andre præster Laurits Hansen Gammerød, der var præst i samfulde 53 år fra 1763 til 1816. Han blev efterfulgt af sin søn Hans Gammerød, der var faderens kapellan fra 1798 og besad embedet til 1851, men som på sine sidste år var så svagelig, at også han måtte have en kapellan til at passe embedet.

Præstegården i Jerseie blev revet ned i 1958 og en ny blev bygget.

Skolerne kommer til....

Skolerne er langt yngre end kirkerne i landsbybilledet. Ingen af vore landbyer fik glæde af Frederik IV's lovgivning om rytterskoler fra 1721, og de blev derfor først omfattet af Christian VI's skoleforordning i 1739. Som beskrevet i andre artikler, fik denne forordning en lidt krank skæbne, idet kongemagten helt overlod det til den pågældende godsejer at anlægge og betale skolen. Landsbyernes degne, der hidtil kun havde haft kirkelige opgaver, fik nu pålagt selv at føre skole - evnede de det ikke, måtte man finde en anden der kunne anvendes.

Gammel Køgegård tager sin opgave alvorligt og får en skole op at stå i Karlstrup allerede i 1742 og bidrager med både penge og inventar.

I de øvrige landsbyer etableres der også skoler, men vi ved ikke meget om undervisningen og kvaliteten heraf.

Vi finder i kirkebøgerne og i folketællingerne både "sognedegne" og "skoleholdere", d.v.s. at visse degne også har undervist og at man i andre sogne har haft en særlig skoleholder, hvis degnen var for gammel eller for uduelig.

I 1814 kommer der en forordning om landsbyskolen, som bliver begyndelsen til ordnede forhold og bedre undervisning. Loven fastslår nu, at der skal være skole i alle sogne som et offentligt anliggende, der indføres undervisningspligt og i det daglige blev skolerne underlagt en lokal skolekommission ledet af præsten. Til skolerne var tillagt en skolelod på 3 - 5 tdr. land, som læreren dyrkede og derudover aflønnedes han af sognets beboere med den såkaldte degnetrave, som var en indtægt, der blev erlagt i korn, typisk 15-20 tdr. byg om året.

I princippet blev 1814-loven basis for landsbyskolerne helt til 1958, hvor de særlige forhold for landsbyskolerne blev afskaffet.

Der begynder i løbet af de næste 2 årtier efter 1814 at komme seminarieuddannede lærere til afløsning af de fallerede teologiske studenter, halvlærte skrivere og selv lærte degne, som hidtil havde fungeret som skoleholdere.

Selv om skolen nu i teorien blev adskilt fra kirken, var det stadig kirkens mænd i form af sognepræsten, provsten og i sidste instans Sjællands biskop, der havde tilsyn og som hyppigt "visiterede" skolen.

Vi ved ikke meget om de skolebygninger fra sidste halvdel af 1700-tallet som lå i vore landsbyer, da den nye skolelov skulle søsættes efter 1814. Men det var sikkert været ganske uanseelige huse med en lille skolestue, beskedent inventar og en lille beboelse til skoleholderen samt plads til hans husdyr og avlen fra den skolelod, han primært skulle leve af.

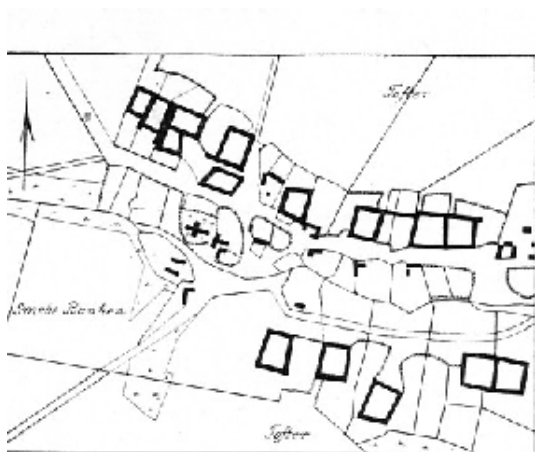
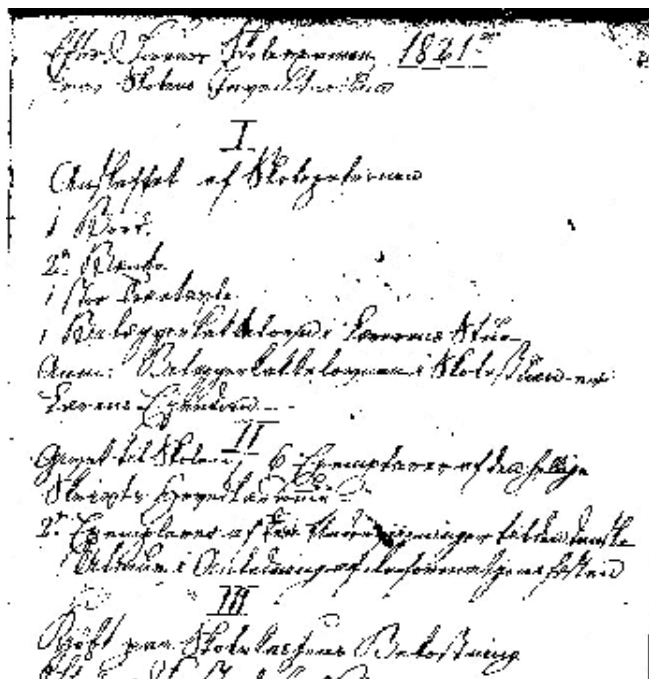

Fig. 13. Solrød 1804.

I Solrød finder vi skolen på kortet fra 1804 - ingen af landsbyens 16 gårde er endnu flyttet ud på markerne. Skolen ligger som en enkelt lille længe på en "ø" lidt øst for kirken midt i Store Gade.

Vi ved, at der i 1813 blev ofret 200 Rigsdaler på en nødvendig reparation af skolen, der atter i 1854 blev ombygget og forbedret.

Også i årene efter den nye lov i 1814 bliver det små forhold i landsbyskolerne, og det kniber både med inventar og undervisningsmaterialer. Vi ser her på Karlstrup skoles inventarliste i året 1821: Det er svært at læse, men "oversat" til læselige bogstaver er skolens beskedne inventar:

" Efter Sommers Examen 1821 ere Skolens Inventarium:

I Anskaffet af Skolepatronen:
1 Bord - 2 Bænke - 1 stor Trætavle -
1 Bilæggerkakkellovn i Lærens Stue,
Anm.: Bilæggerkakkellovnen i
Skolestuen er Lærens Eiendom

II Givet til Skolen:
6 Exemplarer af Den Hellige Skriffs
Hovedlærdom
2 Exemplarer af Ansk[uelser]
Undervisninger i Anledning af
Reformationsfesten

III Købt på Skolekassens
Bekostning:
Ströms Forstandsovelser - Funches
Naturhistorie, 2 Exemplarer gamle
13 Stykker af Thunboes ældre Læsebog,
hvoraf 9 meget gamle - 6 af Tonboes
Bibelhistorie - 4 Psalmebøger - 8
ABCter "

Når man så yderligere tager i betragtning, at læreren ikke var seminarieuddannet, kan man nok få en forestilling om undervisningens kvalitet i 1821.

I Karlstrup får man først en seminarieuddannet lærer efter 1835.

Kirker og skoler under biskoppeligt tilsyn

Både præsten og læreren var som nævnt underkastet et tilsyn fra de højere kirkelige myndigheder, og provsten i Ramsø-Tune herred kom jævnligt på besøg. Lidt sjældnere - med 7-8 års mellemrum - kom biskoppen i Sjællands Stift på "visitats". Kendt er biskop J.P. Münsters visitatsbøger for perioden 1834-54, hvor han besøgte alle kirker, præstegårde og skoler i det store stift. Ved siden af den officielle protokol førte han sine private notater, hvor han uden omsvøb roser og kritiserer både præster og lærere.

Vi vil bruge hans notater til at give et par glimt af både personer og praktiske forhold i vore sogne i denne periode, hvor vore sogne havde besøg i 1835, 1843 og 1851. Vi tager derfor de 5 sogne fra en ende af for at få et udgangspunkt for resten af denne artikel:

Først **Jersie sogn** : I 1835 får vi at vide, at sognepræsten Gammerød har en skade i benet og ikke selv kan forrette sit embede, men har en personlig kapellan. I 1851 skriver Münster, at præsten har haft et apoplektisk tilfælde. Præstegården betegnes som "pæn, men gammeldags". Han roser præsten for at have skaffet hver gård en bibel og for at konfirmanderne får et Nye Testament. Kirken er i rimelig stand, men "har slemme grønne mure". Det er hver gang kapellanden der prædiker, og den dygtige kapellan Christensen -som vi har mødt som en effektiv og pedantisk formand for sogneforstanderskabet- får ros for både sin "lidt kedelige men opbyggelige" prædiken og for sin undervisning af ungdommen. Skolen i Jersie noteres som "nyligen opbyggt" i 1835, så der er blevet ofret en grundig reparation af den første skole. I dette år bemærker biskoppen, at læreren Hans Christiansen er "ret duelig, men katechiserer kun mådeligt". Tonen bliver bedre i 1843, hvor den bemærkelsesværdige lærer Cappelen er ansat. Han bliver rost som meget duelig, men det bemærkes at "han lever ilde med sin Kone". Ved det næste besøg i 1851 roses Cappelen stadig som meget duelig, men "han er stridig og leve i Clammeri med en Del af Menigheden, tildeels om ubetydelige Genstande". Der er 50-60 børn i skolen.

Biskoppen besøger naturligvis også **Kirke Skensved sogn** og har megen ros til kirkens tilstand. Derimod er han ikke helt tilfreds med skolens lærere. Jørgen Pedersen i 1835 "tegner brav og katechiserer nogenlunde", men biskoppen har erfaret, at han er noget drikfældig. Fra 1843 er læreren Georg Ingvarsen Thye, der "er en brav Lærer, endskiønt han ikke har samme Dygtighed som Cappelen". Skolehuset er nyopført i 1836 og betegnes som nyt og godt.

I **Havdrup sogn** har biskoppen i 1835 ros til pastor Storm, men er lidt kritisk over pastor Friis's formåen som prædikant ved de næste besøg i 1843 og 1851. Men han har dog embedsbøgerne i fortræffelig orden. Dette stemmer godt med indtrykket af pastor Friis som en meget dygtig leder af sogneforstanderskabet. Præstegården, der er gammel, har fået en ny længe og er i 1851 blevet "noget forbedret".

I skolen virker ved alle 3 besøg læreren Køppen, der kun får kun mådelige vidnesbyrd, og ved det sidste besøg i 1851 betegnes han som "ikke opvakt og katechiserer kun simpelt". I 1843 er en ny stråtækt, lerklinet skolebygning under opførelse og den betegnes som god i 1851, hvor der er 27 børn i skolen. Sognebogen har en beskrivelse og en grundplan af denne nye skolebygning, hvor lærerens bolig er på ca. 50 m².

I **Solrød sogn** roses skolebygningen og læreren Hans Nielsen får et meget fint skudsmål ved det første besøg i 1835, men får mindre pæne udtalelser i 1843 og da han i 1851 er blevet 65 år gammel betegnes han som "overalt meget sløv".

Endvidere er biskoppen utilfreds med lærerens "vigtighed" og undervisningen er ikke god. Kemien mellem de to har tydelig været dårlig, og måske har Nielsen ikke vist Hans Velærværdighed den forventede respekt.

Biskoppen besøgte også **Karlstrup sogn** på sine visitationsrejser. Kirken nævnes ikke, men læreren, kirkesanger Niels Christensen er ikke seminarist, men "en skikkelig mand" der "synes at have Gaver for Regning". Ved de næste besøg i 1843 og 1851 hedder læreren Fred. Georg Biermann, der "er endnu død

og katechiserer forvirret med Bogen for de kortsynede Øjne". Skolehuset betegnes som meget godt. Sognets præst fra Karlslunde pastor Petri's prædiken betegnes i 1851 som "tør og vrøvlssom" !!

Biskoppens indtryk af forholdene i både kirke og skole i vore sogne har altså været lidt blandede. Rimelige stråttækte små skolebygninger, der både udbygges og vedligeholdes. Kirkerne pænt holdte, men flere har "grønne mure".

Men det ser lidt mere broget ud både med præsternes og lærernes evner og kvalifikationer.

Kun pastor Storm i Havdrup og lærer Cappelen i Jersie fandt nåde for biskoppens kritiske blik. Er det mon biskoppen der er blevet for gammel ? Så sløjt har det vel ikke stået til ! Vi er nu fremme i en tid, hvor landet fik sin demokratiske grundlov og man må undre sig over, at de folk der i de næste årtier skabte grundlaget for det moderne land, vi kender i dag, havde haft så ringe skolevilkår.

Der var heller ikke i 1800-tallets første halvdel sket meget på den kirkelige front. Rationalistiske præster i vore sogne passede deres præstearbejde og de pålagte offentlige job samvittighedsfuldt, men nogen form for åndelig rørelse skete ikke i disse årtier

* Sjællands biskop I.P. Münster og 2 af de folk han mødte under sine visitatser i vore sogne fra 1835 - 1851. Konservativ og Enevældens embedsmand. Havde ikke megen forståelse for de demokratikrav, der kom op i årene før grundloven i 1849.

* Sognepræst i Havdrup 1839-68 Jens Friis fik kun mådelige udtalelser fra biskoppen, som i 1851 kalder ham "affekteret".

* Lærer i Jersie 1838-77 I.A. Cappelen fik meget gode udtalelser og blev rost for sin effektive undervisning, selv om han var noget "stridbar".

Undervisningen og skolernes dagligdag i 1800-tallet

Det ser ud til, at det bliver bedre med undervisningen i løbet af 1800-tallet. Systemet med visitatser af biskopper og provster fortsætter og vi ser f.eks. i Jersie's Journal for Øverste Klasse, at provst Poulsen har visiteret i 1872 og har udtrykt tilfredshed med den da gamle Cappelens undervisning.

Vi ser allerede i Münsters visitatsbøger hvilke fag, der blev undervist i : Læsning, skrivning, regning, religion og som noget nyt gymnastik. Biskoppen vurderer også, om skolerne har *indbyrdes undervisning*, som i hans tid var klart på tilbagetog. Denne undervisningsform, som fandt sted i de lavere klasser, gik ud på at eleverne skulle undervise hinanden ved at gå rundt i lokalet fra den ene ophængte papirtavle til den anden og i kor indøve staveord og bibelord og flytte til den næste tavle, når lærerens fløjte lød. Dette system blev aldrig nogen succes, og det blev delvis afskaffet allerede i 1837 og helt i 1865. Det ser ud til, at lærerne ikke har været vilde med dette terpesystem, og Münster giver kun mådelige karakterer for lærernes præstationer.

Det bedste indtryk af skolens hverdag får vi atter hos effektive Cappelen i Jersie. Hans skoleprotokoller er omhyggeligt førte og alle børn får systematisk karakterer for deres præstationer - og Cappelen giver sine

elever gode karakterer.

Protokollerne i Jersie viser også et generelt problem, som alle landsbylærere sloges med: de mange forsømmelser.

Alle husmands- og indsidderbørn var "ude at tjene" fra 6-7 års alderen, og bønderne havde ikke megen forståelse for, at disse børn skulle lære noget. En bonde betalte mere eller mindre med glæde mulkt for sine tjenestebørns forsømmelser i travle perioder som såtid og høsttid. Også gårdmændenes egne børn forsømte i de travle perioder, så skolen har til lærerens irritation ikke haft første prioritet. Endvidere viser protokollen også, at mange fattigmandsbørn måtte blive hjemme for at passe en syg moder eller for at kunne gå tiggergang. Et sted angiver Cappelen som grund for en piges forsømmelse, at hun var "ude at bede om Brød".

Børnene havde kun skolegang hver anden dag, i praksis kun ca. 10 dage om måneden, og alligevel var der mange forsømmelser, fordi børnene blev udnyttet som billig arbejdskraft i stedet for at bruge tid på det skolepjet. Hvorfor skulle en indsidders barn lære noget, de skulle jo alligevel bare som voksne være arbejdskraft for landbruget !

Men trods alt lærte disse børn noget i de stråtækte landsbyskoler i 1800-tallet. Det ved vi, fordi det var disse børn, der som voksne startede andelsforetagender, foreningsliv og fagforeninger, blev politisk bevidste, sad i sogneråd og som var dygtige nok til at skabe grundlaget for det velordnede danske samfund, som Danmark var blevet til, da 1800-tallet løb ud.

I sognerådsprotokollerne fra 1867 ser vi, at skolerne havde rådernes interesse. Bygningerne blev vedligeholdt, fik nye stråtag, fik ommuret skorsten, fik nye kakkelovne og skolemøbler, der blev indkøbt bøger o.s.v.

I året 1881 var således **Jersie-Kr. Skensveds** skolebudget til 2 skoler incl. lærerlønninger 6.079 kr., en ganske stor del af det samlede kommunale budget.

Særlige skoleforhold i Havdrup sogn

I Havdrup sogn begyndte der tidligt i 1800-tallet en husmandsbebyggelse på Ulvemosen, den nuværende Havdrup Stationsby og efterhånden kom der også andre beboere til. Tidligt kom et møllested, og et lille bysamfund begyndte at tegne sig. Da jernbanen så kom i 1870, tog det hele fart, og skoleproblemerne blev nu akutte.

Allerede i 1828 måtte man tage problemet med undervisning af børnene på Ulvemosen op. I embedsprotokollen for Havdrup skole i dette år, læser vi at alle "Ulvemosehusene vestlig for Landeveien" [den nuværende nord-syd gående vej gennem Havdrup] lægges til Kr. Skensved skoledistrikt. Denne aftale kom til at koste skolen nogle indtægter, og som compensation skulle sognet så have Snoldelev-Hastrup lagt til distriktet, men man måtte acceptere, at dette måtte afvente at "den aldrende Degn, Studiosus Nonnegaard i Snoldelev ved Døden afgaaer..".

I 1869 ophører dette samarbejde med nabokommunen af ikke beskrevne årsager, og Havdrup-Solrød sogneråd må så henvise alle børn på Ulvemosen til skolen i Havdrup landsby, d.v.s. at man reelt ikke gør noget som helst for at løse skoleproblemerne i den voksende stationsby.

Stationsbyens folk tager så selv affære og påbegynder en friskole under meget primitive forhold i 1877 i et lokale på møllen, men da den brænder i 1880, må man flytte til en andet midlertidigt lokale. I 1885 får man bygget både en skolebygning og en gymnastiksal og et meget velrenommeret arbejde begynder. Sognerådet, som havde sovet i timen og ingen interesse havde i den nye by, får nu løst sit skoleproblem og betaler et årligt tilskud til friskolen.

1883 fik friskolen en lærer Amdi Jensen, der kom til at sætte sig spor i den nye stationsby og som fik en velfungerende skole løbet i gang.

Han var aktiv på alle fronter i byen, bl.a. som formand for den kulturelle "Fremskridtsforening".

Han fungerede indtil skolen måtte lukke i 1903, da sognerådet inddrog det hidtidige tilskud til skolens drift.

Amdi Jensen fik til sin skuffelse ikke embede i den nye skole og endte sine dage som færgemand på Silkeborgsøerne.

Friskolelærer Amdi Jensen

Amdi Jensen.

*Havdrup friskole
med gymnastiksal
og foredragssal fra
1885*

Der bygges nye skoler i alle sogne

I slutningen af 1800-tallet er de gamle stråttækte skoler i de lerklinede huse slidt op, og sognerådene må i gang med forbedringer. Lærerboligerne har også været utilstrækkelige og utidssvarende, og vi ser i sognerådsprotokollerne, at lærerne ustandselig ansøgte om forbedringer f. eks. i form af nye kakkellovne og krav om indretning og tapetesering af værelser.

*I **Karlstrup** havde man i løbet af 1800-tallet flere gange forbedret og udvidet det oprindelige stråttækte skolehus, og denne bygning var i brug indtil 1901. Her er lærer Andkjær og eleverne stillet op i år 1900 - året før denne skole blev afløst af den nye skole i den anden ende af byen.*

*I **Jersie** blev den gamle skole ved siden af kirken afløst af en ny skolebygning i 1877. Her ses eleverne en sommerdag i en gymnastiktime i lærerens have.*

Der blev ikke bygget gymnastiksal i denne omgang. Denne skole fungerede så til den nye Jersie Skole blev bygget og taget i brug i 1916.

Der blev også bygget en ny skole i **Kr. Skensved** i 1886 og denne skole fungerede indtil 1954, hvor eleverne blev overflyttet til Jersie skole. Søren Wiskinge - kendt som forfatter, debattør og en efterspurgt foredragsholder - var lærer her fra 1891 til 1934. Han var naturligvis også kirkesanger og åbenbart lidt sær. Det fortælles, at han nægtede at synge for til salmen "Dejlig er Jorden", da Første Verdenskrig brød ud og at han stædigt fastholdt dette, så længe krigen varede.

I **Solrød** fik man efter en del klager og en indsigelse fra provsten efter en visistats omsider taget sig sammen til at bygge en ny skole ved kirken. Dette skete i 1892, og denne bygning holdt så som hovedskole indtil den nye centralskole blev bygget i 1956. Der blev bygget et udhus med stald, da læreren jo havde sin skolelod som en væsentlig indtægtskilde. 1898 ser vi, at læreren Meyer Johansen efter ansøgning får lov at anlægge et møddingsted ved skolen.

Havdrup sogn får sin nye skole bygget i 1903 og som nævnt går dette ud over Havdrup Friskole, der må lukke.

Det kirkelige liv i sognene

Som nævnt tidligere skete der ikke store ting i det kirkelige liv i vort område i sidste del af 1800-tallet. De store vækkelsesbevægelser gik uden om vor egn. Friskolen og foreningslivet i Havdrup Stationsby havde nok et vist grundtvisk præg, men det blev ikke markant. Kredsens omkring friskolen fik dog arrangeret nogle gudstjenester af udensogns grundtvigske præster.

Derimod fik Indre Mission lidt fat i befolkningen. Det så vi både i **Havdrup** og **Jersie**.

Der blev tidligt dannet en Indre Missions kreds i **Havdrup**, og et gammelt hus blev ombygget til missionshus i 1882. Der blev ansat en missionær og iflg. Sognebogen kom folk til fra fjern og nær og "Sæden blev sået i den gode Jord".

Der blev så bygget et nyt missionshus i Havdrup 1894 og huset fik navnet Bethania.

Dette hus blev udgangspunktet for et omfattende arbejde i Indre Missions regi. Der blev i mange år holdt søndagsskole i huset og som udløber kom der senere en meget aktiv FDF-kreds og et omfattende kirkeligt ungdomsarbejde i KFUM-regi.

Missionshuset Bethania fra 1894 i Havdrup.

Billedet er fra 1950-erne

Huset fungerede som missionshus indtil 1980-erne.

En side i Indre Mission Havdrup's bidragsbog for året 1902, medens arbejdet var på sit højeste. Vi ser, at der var medlemmer fra de omliggende byer Ladager, Kr. Skendsved og Solrød.

Det ser ud som om Sognebogen overdriver lidt om tilslutningen. Der er kun 40 familier, der betaler et årligt bidrag fra 50 øre til 4 kr.

	1902	Sk.	Kr.
Ladager	Lars Kristensen	2	
"	Jens Skandsen	3	
"	Peter J. Jensen	4	
"	H. Larsens enke	2	
"	Leder-Jensen	4	
"	Hans Larsen	1	
Havdrup	Lars Jensen	2	
"	Blomsten	2	
"	Paschke Skandsen	1	
Solrød	Peter Nielsen	2	
Havdrup	Anders Nielsen		50
"	M. Larsen	1	
"	Poul-Jensen	2	
"	J. Jensen	2	
"	J. Jensen	1	

Også i **Jersie** var der en mindre kreds, som sluttede op om Indre Mission. Da skolen ved kirken blev nedlagt som skole i 1916, blev bygningen købt for 5.000 kr. og indrettet til missionshus. Dette hus fik så navnet Betesda.

Det var den i 1909 ansatte pastor Valdemar Blauenfeldt, der var drivende kraft i dette arbejde og han var den første præst med tilknytning til Indre Mission, der kom til sognet. Han var respekteret for sine menneskelige egenskaber, men ikke alle var tilfredse med at have fået en "missionspræst". Særlig i Kr. Skendsved sogn var man utilfredse og man indkaldte her en del grundtvigske præster til at prædike.

Der har altså også været et par tilløb til lidt grundtvigsk bevægelse i **Havdrup** og i **Kr. Skendsved**, men der er ikke noget der tyder på, at denne bevægelse satte sig varige spor på vores egn.

I **Solrød** sogn er der ingen vidnesbyrd om noget særligt kirkeligt arbejde, kirkelige ungdomsforeninger eller lign., før der i starten af 1930-erne kommer mange sommerhusbeboere til i Strandområdet. Som det er fortalt i en anden artikel, blev der i 1934 dannet en kreds af sommerhusbeboere til opførelse af en kirke ved Solrød Strand. Denne private kreds fik efterhånden også tilslutning fra lokale beboere, og sognepræst i Havdrup-Solrød Gunnar Sloth (ansat 1943-1967) var en drivende kraft i dette arbejde i mange år. Kredsen fik rejst en midlertidig trækirke i 1938 og denne blev sognekirke for Strandområdet i 1970 og revet ned i 1980, hvor der blev bygget en ny Solrød Strandkirke på grunden.

Kirke og skole hang stadig sammen og det var stadig næsten en selvfølge, at landsbylæreren også var kirkesanger og ofte samtidig organist. Da sognerådet skulle ansætte den første forskolelærerinde (det hed det dengang) til den nye Jersie Skole i 1916, fik menighedsrådet gennemført, at der blev ansat en lærerinde, der kunne spille orgel, idet man havde planlagt at anskaffe et sådant instrument til kirken. I Solrød var den afholdte og respekterede lærer Peder Meyer Johansen kirkesanger i mange år. Sognebogen beretter lakonisk, at han måtte have hjælp af sin hustru med kirkesangen, "da han led slemt af et halsonde" !

Småskole Afdeling
Solskolen og de små skoler i Solrød

100 B.

Andens de Salmemelodier		Andens de Højtidsange	
#	i Sangbogens Samling	#	Ellers i Sangbogens Samling
144	I Jesu Hånd, jeg stillet sig	144	Krist, Krist, Længsel
200	Et barn er født i Bethlehem	145	Her, der, der, lille barns sang
291	Engle, som himlen berose	146	Her, der, der, lille barns sang
116	I Høsten stiger solen op	147	Her, der, der, lille barns sang
109	Her, der, der, lille barns sang	148	Her, der, der, lille barns sang
27	Her, der, der, lille barns sang	149	Her, der, der, lille barns sang
75	Her, der, der, lille barns sang	150	Her, der, der, lille barns sang

Men skolen var stadig en kristen skole, hvor bibelhistorie og salmevers blev terpet.

Det ses her i **Kr. Skensved** skoles sangprotokol for de små klasser i 1902, hvor vi ser at der terpes 7 salmer og kun 8 almindelige danske sange samt et par sanglege.

I embedsbogen fra **Solrød** skole i 1911 ser vi, at i 3 ud af de 18 ugentlige undervisningstimer i Hovedskolen er faget religion. Til sammenligning var der 4 timer i dansk og læsning og 3 timer i regning

Endnu i året 1905 var læreren, der også fungerede som kirkesanger delvis lønnet af "accidenser" d.v.s. betaling ved kirkelige handlinger og ved de 3 store højtider. 2 kr. for en begravelse og 1,80 kr. for en barnedåb.

Fra **Karlstrup** kirkes protokol

Aarets Højtidsoffer og Accidenser.

Aar 1905		Højtidsoffer			Accidenser			
Måned	Dag	Jul	Paske	Påske	Begrav	Døb	Indt.	Andre
Jan.	2	Enge	Komm.	Enge			2 00	
Marts	5	Komm.	Enge	Enge		1 80		
Maj	2	Enge	Enge	Enge	3 30			
"	24	Enge	Enge	Enge			2 50	
"	28	Enge	Enge	Enge			1 00	

Selv om få af præsterne satte sig varige spor i det kirkelige liv i sognene og mere optrådte som embedsmænd, havde de naturligvis meget arbejde med alle kirkelige handlinger samt konfirmandundervisning. Alle præster i vores område havde 2 sogne og 2 kirker at betjene

Et hyggeligt billede af præstegården i **Havdrup** o. 1900. Der var landbrug til præstegården, der også havde jord i Ulvemosen og i annekssognet Solrød. Fra 1910 begyndte man at sælge jorden fra.

*Knud Kristian Kring var sognepræst i **Havdrup** og **Solrød** sogne fra 1902 til 1923. Her ses han med samtlige konfirmander i de 2 sogne i 1912. Børnene fra Solrød måtte pænt tage turen til Havdrup for at blive undervist i præstegården.*

Menighedsrådene kommer til

Som det har været beskrevet, var kirkerne ejet af forskellige godser, og disse ejere havde indflydelse på besættelsen af præstestillingerne og patronatsret til skolerne. Som nævnt var Karlstrup kirke ejet af Gl. Køgegaard, medens Vallø ejede de 4 øvrige kirker.

I 1903 indførte den første Venstre-regerings kultusminister I.C. Christensen en lov om menighedsråd, og denne lov overførte ejerskabet til kirkerne til de enkelte sogne. Der blev oprettet menighedsråd og det er bemærkelsesværdigt, at *kvinderne for første gang i Danmark får valgret* og der bliver valgt kvinder ind i rådene. Menighedsrådene får nu ansvaret for kirken, personalet og for budgetter m.v. Det var dog ikke ophidsende sager, de fik at beskæftige sig med: uddeling af indsamlede midler, rengøring, ansættelse af graver/klokker og indkøb af brændsel til kirken. Det var en selvfølge, at præsten blev valgt til formand. Disse nye menighedsråd får nu *ret til at udtale sig om valget af præster*.

Samtidig får I.C. Christensen gennemført en ny skolelov, men denne lov -der bl.a. indfører Mellemskolen- får ingen reel betydning for landsbyskolen.

Menighedsrådene var forsigtige i starten, og kunne f.eks. som i **Solrød** i 1922 finde det nødvendigt at lave en regulær afstemning i sognet om installation af elektrisk lys i kirken.

Der bygges nye skoler

Selv om der blev bygget nye grundmurede skoler i alle sogne undtagen Havdrup i slutningen af 1800-tallet, måtte der mere skolebyggeri til på grund af stigende børnetal, krav om gymnastiksale osv.

Havdrup fik som nævnt i 1903 bygget en ny skole liggende midt mellem stationsbyen og landsbyen, og denne skole blev udvidet væsentligt i 1920.

Jersie fik bygget ny skole mellem landsbyen og stranden i 1916 og denne skole er så yderligere udvidet i 1920-erne.

Karlstrups nye skole blev bygget i 1901 i landsbyens nordlige ende, og denne skole var i brug indtil ca. 1980.

Solrød måtte bygge en ny forskole i landsbyen i 1905, og denne skole samt hovedskolen ved kirken fra 1892 var i brug som skoler helt til 1956, hvor den nye skole ved Tåstrupvejen blev bygget. Som bekendt er denne skole senere også nedlagt og anvendes i dag til andre formål.

Skolerne i **Havdrup** og **Jersie** er efterhånden blevet løbende udbygget for at kunne klare det voksende børnetal og for at kunne leve op til senere tiders skolelove. Begge disse skoler er derfor stadig i drift.

Skolelovene i 1958 afskaffede omsider loven fra 1814, der indtil da havde været landsbyskolernes grundlov. Fra 1958 er begrebet landsbyordnet skole i princippet afskaffet.

***Havdrup** skole som den så ud som ny i 1903*

***Solrød** forskole bygget i 1905 i landsbyen*

Aftenskoler og biblioteker

Der blev kaldt på sognenes lærere til aftenskoleundervisning, og det blev vist forventet at de stillede sig til rådighed uden at få penge for det. Det var før de nu kendte offentligt støttede oplysningsforbind som AOF, LOF, FOF mv.

Meyer Johansen i **Solrød** holdt både aftenskole i sløjde og i almindelige skolefag, og andre lærere gjorde det samme.

Vi ser i sognerådsprotokollerne, at der blev givet mindre tilskud til aftenskoler, men ikke til lærerløn.

Da der i slutningen af 1800-tallet blev interesse for biblioteksvæsen, opstod der private "læseforeninger" med lidt tilfældige bogsamlinger og f.eks. i **Havdrup** blev der i 1927 oprettet en egentlig biblioteksforening. Det var her førstelærer P. Pedersen (ansat i 1925) der blev den drivende kraft i dette private bibliotek.

Det var næsten en selvfølge, at landsbyernes lærere engagerede sig i forskellige aktiviteter i deres sparsomme fritid, når skole- og kirketjeneste var fra hånden. De var jo "bogligt" uddannede, og vi ser dem også som regnskabsførere for brugsforeningen, revisorer for mejeriet, som gymnastikledere og som drivende kræfter i foredragsforeninger.

Politiske slagsmål om skolerne

Det har naturligvis ikke kunnet undgås, at der gennem tiderne var været diskussioner om anlæg af skoler og om undervisningen.

Som nævnt var der i de sidste 3 årtier i 1800-tallet stor modstand i **Havdrup-Solrød** sogneråd om bygning af en skole i den voksende Havdrup Stationsby. Det var endnu bønderne, der beherskede sognerådet og de viste ingen interesse for den nye by. Først i 1903 måtte man bøje sig og bygge den nye skole.

Jersie-Kr.Skensved sogneråd havde også bøvl med skolebyggeri. Da man havde besluttet at bygge en ny skole i Jersie i 1916, strittede beboerne i Kr. Skensved imod og forsøgte at forhale sagen "til efter krigen". Byggeriet blev dog vedtaget med 1 stemmes flertal i sognerådet, men dette skabte megen debat mellem de 2 sogne.

I **Havdrup-Solrød** kommune diskuterede man i mange år, om der skulle indføres *hverdagsundervisning* i kommunens skoler til afløsning af den undervisning hver anden dag, der siden 1814 havde været gældende. Sagen blev sendt til sogneafstemning i 1908, men det blev forkastet med 158 stemmer mod 63 !! Det var godt nok, at ungerne lærte noget, men der skulle trods alt være grænser for hvor megen tid det skulle tage ! I 1919 vedtager sognerådet alligevel på skolekommissionens anbefaling at indføre undervisning på alle hverdage, og denne beslutning giver en masse ballade. Den står ved magt, men i Solrød landsby fortsætter man alligevel med den gamle ordning helt til 1948, hvor der ansættes en lærer mere og den hidtidige skole bliver udvidet med en træbarak.

Det sidste slagsmål stod, da man i 1990-erne nedlagde den kun 30 år gamle Solrød skole og lagde Solrød landsby ind under Jersie skoledistrikt. Dette gav naturligvis kraftige reaktioner fra beboerne i landsbyen, men man måtte omsider acceptere byrådets beslutning.

En tragedie i Kr. Skensved skole

En sommerdag i 1947 skete der en tragedie i forbindelse med skolen i Kr. Skensved. Læreren Edvard Pedersen havde arrangeret en badeudflugt for skolen ældste klasser til Staunings Ø ved Jersie Strand. 6 piger drukner i en meningsløs ulykke, som man aldrig finder nogen forklaring på. Børnene bliver simpelt hen trukket ned i et "hestehul" på den ellers flade og normalt ufarlige strand. Det bliver naturligvis en tragedie i den lille landsby, men den dybt rystede lærer og hans kone kan ikke bebrejdes nogen forsømmelighed.

De sidste årtier

Skolevæsenet kom ind i en ny gænge efter skolelovene i 1958 og de senere tilkomne love. Der tegnede sig nu 4 store skoler i kommunen: Havdrup skole, Jersie skole (incl. Solrød landsby), Munkekærsskolen og Uglegårdskolen. Disse skoler blev nu alle "eksamensskoler" med op til 10 års undervisning. Endvidere må nævnes, at der o. 1980 blev bygget et Amtsgymnasium i Solrød Center, således at alle eksaminer til og med studentereksamen nu kan tages i lokalområdet. Der er ligeledes kommet et par privatskoler til i kommunens område, idet ikke alle forældre var tilfredse med folkeskolens undervisning.

Også på den kirkelige front var de stigende befolkningstal i Strandområdet og i Havdrup stationsby årsag til markante nybyggerier. Menighedsrådene har kendt deres besøgstid og har taget konsekvensen af de stigende befolkningstal.

I 1980 bliver det nu store **Solrød** sogn omsider skilt fra **Havdrup** og bliver et selvstændigt sogn. I 1982 blev den nye **Solrød Strandkirke** bygget og senere udvidet i 1998.

I **Havdrup stationsby** blev der bygget sognegård, og sidst er der ligeledes kommet en sognegård ved **Jersie Strand**. Disse sognegårde indeholder kontorer og undervisnings- og mødefaciliteter, men de store befolkningsgrupper i disse 2 sogne må stadig bevæge sig 3-4 km til de oprindelige landsbykirker for at deltage i egentlige kirkelige handlinger.

Der finder nu et omfattende alternativt kirkeligt arbejde sted i alle vore sogne, megen koncert- og mødevirksomhed, socialt arbejde, børnearbejde, ældrearbejde o.s.v.

En detaljeret beskrivelse af arbejdet og forholdene omkring kirker og skoler i de sidste årtier vil sprænge rammerne for denne artikel.

I denne beretning er allerede nævnt nogle af de folk, der har præget arbejdet i kirker og skoler siden o. år 1800.

Mange burde nævnes for deres indsats under beskedne forhold og for deres engagement i det lokale liv. Her skal nævnes nogle få, der så kan stå som repræsentanter for de øvrige:

Fra venstre:

- * V. Blauenfeldt, præst i Jersie 1909 - 1933. Drivende kraft i Indre Mission
- * P. Meyer Johansen, lærer og kirkesanger i Solrød 1891- 1916. Respekteret og meget afholdt. Sognets folk betalte for hans gravsten på kirkegården.
- * Gunnar Sloth, sognepræst i Havdrup-Solrød 1943- 1967. meget aktiv i arbejdet omkring den første Solrød Strandkirke

Fra venstre 3 lærere som blev lokalpolitikere:

** Christian Schou, førstelærer i Jersie 1928-1961. Mangeårigt medlem af Jersie-Kr. Skensved sogneråd.*

** Peder Haarsted, lærer i Havdrup fra 1927. Sognerådsformand i Havdrup-Solrød 1933-1946 og medlem af Roskilde Amtsråd.*

** Bent J. Bentzen, førstelærer i Karlstrup 1948-1978. Medlem af Karlslunde-Karlstrup sogneråd og senere af Solrød byråd 1954-1982*

Det tætte samspil mellem kirke og skole varede fra o. 1740 og 200 år frem. En periode hvor hele samfundet blev totalt ændret. Fra 5 landsbyer på Hedeboegnen befolket med stavnsbundne fæstebønder, husmænd, indsiddere og fattige stakler til de moderne bysamfund med bedre uddannede og mere blandede befolkningsgrupper, der begyndte at tage form efter 2' Verdenskrig. Skole og kirke lå der som betydende institutioner medens landsbyerne blev udskiftet, i oplysningstiden og tiden for indførelse af grundlov og demokrati, i provisorietiden og under 2 verdenskrige.

Landsbykirkerne har ligget der stort set uforandrede, men skolerne er løbende blevet forbedret, udbygget, nedlagt og nye er bygget. Men siden er en ny kirke og 2 sognegårde kommet til.

Begge institutioner fulgte med udviklingen og tilpassede sig skiftende forhold.

I dag kan man næppe påstå at disse to institutioner er "forbundne kar" som tidligere. Skolerne med mange lærere og elever og med udpræget forældreengagement opfattes som et kommunalt anliggende, medens kirken og alt arbejde omkring den opfattes som mere perifert og for en snævrere kreds, hvoraf mange kun benytter den ved specielle familiebegivenheder.

Vi slutter med en erindring og et par billeder om det, der var engang, da skole og kirke lå sammen i landsbyerne:

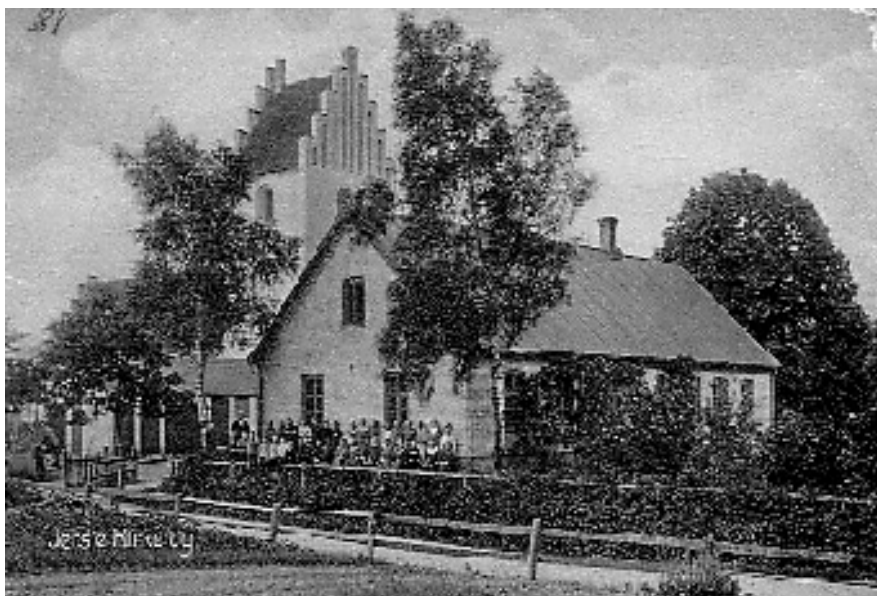
Solrød hovedskole fra 1892, som også lå ved siden af kirken på samme plads som den oprindelige skole fra 1700-tallet.

Orla Hartvig Petersen (født 1912) har fortalt om lærer Jakob Hansens specielle pædagogiske metoder i 1920-erne:

Han sluttede tit skoledagen med at "finde rosinen i pølseenden", d.v.s. at han lod eleverne gå hjem efterhånden som de kunne svare på nogle spørgsmål eller regnestykker. De dygtigste slap først og den stakkels dummeste ("rosinen") sad hver gang tilbage og var godt til grin for resten.

Samme lærer stod også i skoletiden i klasseværelset og skød med riffel efter fugle, der plyndrede buske og urtebede i hans have.

I dag er pladsen her ved kirken kommunal parkeringsplads til kirken og en stor græsplæne.

Jersie skole med kirken i baggrunden ca. 1910, medens skolen stadig lå lå ved kirken, ligesom dens stråttækte forgænger havde gjort.

Som beskrevet blev skolebygningen købt til missionshus i 1916 og senere blev bygningen anvendt til sognehus og kirkekontor.

Kildeangivelser:

I.P.Münster: Visitatsbøger 1835-1853

Kirkebøger - alle 5 sogne

Folketællinger 1787, 1801, 1834, 1845 mv. - alle 5 sogne

Embedsprotokol for Havdrup sogn 1828-1895

Fattigkommissionens protokol for Havdrup-Skensved sognedistrikt 1802-1853

Sogneforstanderskabsprotokoller Havdrup-Solrød og Jersie-Kr. Skensved fra 1842-67

Sognerådsprotokoller Jersie-Kr.Skensved og Havdrup-Solrød kommuner fra 1867

Skoleprotokoller/dagbøger for Jersie Skole 1847-1872

Karlstrup skoles inventarliste fra 1820-ca. 1900

Jersie skoles Journal for Øverste Klasse 1868-1872

Embedsbog Solrød Skole 1899-1934

"Sognebogen" for Havdrup-Solrød sogne [1949]

Artikler i Solrød Lokalhistoriske Forenings blad (Kurt Hartvig Petersen, Jens Christiansen, Hans Egebjerg , Lis Egebjerg og Bent Hartvig Petersen)

Havdrup Indre Missions bidragsbog 1902

Protokol for Havdrup menighedsråd 1904-1944

Sangprotokol for Kr. Skensved skole 1902-26

Protokol for højtidsøfre og accidenser Karlstrup skole 1901- 1910

V. Mortensen: Karlstrup sogn - Fra Københavns Amt [1950]

Havdrup Indre Mission Forhandlingsprotokoller 1916-1975

Fotosamlinger i Solrød Lokalhistoriske Arkiv

Erindringer fra Orla Hartvig Petersen

